

ною на формування таких професійних умінь та навичок, що забезпечують наявність перцептивної, інтерактивної та комунікативної компетенцій майбутнього педагога. Культура педагогічного спілкування, високий рівень комунікативних здібностей педагога є важливим показником готовності вчителя до педагогічної взаємодії з учнями. Процес педагогічного спілкування як двостороння взаємодія потребує від учителя вмінь встановлювати контакт з учнями, забезпечувати позитивний емоційний настрій, захищати молодших школярів у процесі опанування навчальних предметів, переконувати й захоплювати їх своїми ідеями, задумами.

Список використаних джерел

1. Дусь Н. А. Культура педагогічного спілкування в контексті компетентнісної парадигми професійної підготовки фахівців / Н. А. Дусь // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2005. – № 15. – С. 135-140.
2. Жовтобрюх В. Ф., Муромцева О. Г. Культура мови вчителя: Курс лекцій / За ред. О. Г. Муромцевої. – Харків: Гриф, 1998. – 208 с.
3. Колесникова Р. Культура мовлення – складова майстерності вчителя / Р. Колесникова // Початкова школа. – 1991. – № 11. – С. 50-52.
4. Педагогічна майстерність / За ред. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – 348 с.
5. Савенкова Л. Комунікативність учителя // Початкова школа. – 1998. – № 8. – С. 49-51.
6. Сащак Н. Культура мови та мовлення людини / Н. Сащак // Рідна школа. – 2006. – № 3. – С. 43-45.
7. Симоненко Т. В. Формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: автореф. дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.02 / Т. В. Симоненко – К., 2007. – 44с.
8. Усатий В. Д. Культура мовлення вчителя початкових класів / В. Д. Усатий // Теоретичні питання освіти та виховання. – 2000. – № 10. – С. 60-63.
9. Усатий В. Д. Розвиток мовленнєвої культури майбутніх учителів початкових класів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / В. Д. Усатий. – К., 2001. – 19с.
10. Черезова І. О. Мовленнєва компетентність як одна з головних вимог до індивідуально-психологічних особливостей сучасного вчителя / І. О. Черезова // Психологія. – 2005. – № 2. – С. 11-16.

*Л. В. Кузьільна,
канд. філол. наук, доцент,
Криворізький державний педагогічний університет*

НАЦІОНАЛЬНО-ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ ТИП ТЕЗАУРУСУ В ПОЕЗІЇ В. СТУСА, М. ВІНГРАНОВСЬКОГО, В. СИМОНЕНКА

У статті розкрито сутнісні ознаки художньо-вираженого національно-екзистенціального типу тезаурусу в поезії В. Стуса, М. Вінграновського, В. Симоненка. Проаналізовано специфіку розвитку українського художньо-герменевтичного мислення з точки зору психолінгвістики як глибоконаціонального буттєво-історичного розуміння, теоретично окреслено іманентний українському буттю національно-екзистенціальний тип передзнання.

В статье раскрыты сущностные признаки художественно-выраженного национально-экзистенциального типа тезауруса в поэзии В. Стуса, Н. Винграновского, В. Симоненко. Проанализировано специфику мышления с точки зрения психолингвистики как глубоконационального бытийно-исторического понимания, теоретически очерчено семантический украинскому бытию национально-экзистенциальный тип предзнания.

In the article the essence signs of the artistically-expressed national existential type of thesaurus are exposed in a poetry V. Stus, N. Vyngranovskiy, V. Symonenko. The specific of thought is analysed from point of psycholinguistic as deeply national historical understanding, the national existential type of pre-knowledge is outlined in theory to semantic Ukrainian life.

Розгляд літературного витлумачення структури екзистенціалів національної присутності виявляє незмінність у сутнісних аспектах напряму пізнання національного сенсу, художньої скерованості на формування оберігального, буттєво-історичного мислення національної людини і народу в межах поетичних досвідів В. Стуса, М. Вінграновського, В. Симоненка. Це дає змогу окреслити деякі теоретичні аспекти художньо-герменевтичних досвідів В. Стуса, М. Вінграновського, В. Симоненка як духовних послідовників Т. Шевченка, сучасників Є. Маланюка і Л. Костенко, побачити в їх творчості продовження методологічної моделі іманентного українського мислення та заснованого на ньому типу інтерпретації як українського способу розуміння.

Осміслення потребують насамперед найважливіші проблеми та найбільш вагомі основопоняття, що стосуються конституювання в поетичних досвідах основоструктури новітнього типу національного мислення як герменевтичного осмислювального розмірковування. Слід визначити гносеологічні особливості національно-екзистенціального переддосвіду (тезаурусу), орієнтуючись на літературну герменевтику передусім як теорію інтерпретації буття, котру автори презентували у своїй поезії. Конкретно йдеться про означення поняття тезаурусу, тотожного герменевтичному досвіду чи переддосвіду – «перед-структури розуміння» (М. Гайдеггер), та окреслення із позицій класичної та онтологічної герменевтики власне національно-екзистенціальної системи передсуджень, що утворюються в межах поетичної інтерпретації національного сенсу екзистенціалів.

Виявлення інтелігібельних структур, що зумовлюють розуміння тезаурус, одне з найважливіших завдань герменевтичної рефлексії. Пов'язане воно перш за все з проблемою хибного тлумачення (коли логос приховує, обманує, видає щось за те, чим воно не є), яке протистоїть істинному (що виймає суще із прихованості і «розкриває» його, дає можливість «побачити як неприховане») [18, с. 51]. Для М. Гайдегера проблема

* У літературному сенсі йдеться про художнє хибне тлумачення, яке ставить і природу леббутьтя, яке не спроможне започаткувати національну історію, яке не звертається до сущого, не прозирає в суще, не розкриває буття сущого, тощо.

хібності насамперед поєднана із втратою метафізикою здатності пізнавати сенс буття. Для сучасних учених, наприклад італійського семіотика У. Еко, вона пов'язана насамперед із виявленням «надінтерпретації» – хибних стратегій і практик постмодернізму, котрі зумовлюють постструктуральне «ширяться» твору «в потенційно нескінченному, порожньому просторі можливих інтерпретацій» [6, с. 638, 648]. Розвиваючи герменевтичну проблему ліричного персонажа українських класиків, герої В. Стуса, М. Вінграновського та В. Симоненка також звертаються до її осмислення:

В. Симоненко заперечує літературне заробітчанство, політичну кон'юнктуру радянської риторики:

*Ні, я не буду поетом таким, що перед світом віршує
Вимучить кілька свіженьких рим – і на кальсони вторгує!*

[13, с. 261].

М. Вінграновський у «Молитві» відчуває «духовний гній» (Є. Маланюк) малоросійських спустошувальних ідей, які спокусили не одного українського письменника: *Отже небесний, син твій спокушений, утихомир мої страсті земні. Погляд мій спалений, подих мій здушений, я в небезпеці, страшно мені. /.../ Прошу: прости по своїй благодистині все недомовки в молитві моїй* [2, с. 277].

Ці недомовки В. Стус усвідомлює як... *пустоцвіти Божих існувань упившися зазиченою кров'ю чужих чинінь, спливаєм за собою чекаючи забулених світань вовіки й віки. Ніби місяці, посріблені відбитим мертвим сльвом... /.../ а ми стояли і несобою самострумували* [15, с. 172].

Як і Т. Шевченко, В. Стус засуджує «великих слів велику силу», що є «пустоцвітом» у національному сенсі і самобивством істини.

Розвиваючи потенціал класичної герменевтики, М. Гайдеггер розв'язує проблему «нарощених приховувань», продумуючи до витоків модус розуміння. При цьому він виявляє, що присутність сутнісно залежить від того, «як» і «чим» вона вже була, що нею керує успадковане тлумачення. Минуле («стихійна історичність», традиція) завжди випереджає людину та її здатність до розуміння, усвідомлює це вона чи ні. Очевидно, що і повсякденне, і наукове, і філософське тлумачення завжди залежить від «перед-структури розуміння», утвореної передвзяттям, передрозглядом і передрішенням. У німецького філософа знаходимо вихід на власне формулювання традиційного *герменевтичного кола* як структури смислу: «У кожному розумінні світу зрозуміла також екзистенція, і навпаки. Виходячи з цього, важливою постає проблема того, як правильно увійти в коло. Водночас на відміну від побутового розуміння, у якому «люди» нав'язують присутності власне тлумачення, «коло розуміння» володіє можливістю первинного пізнання. Саме в колі тлумачення приходиться до розуміння, що «його першим, постійним і останнім завданням залишається не дозволяти кожен раз здогадам і повсякденним поняттям диктувати собі передвзяття, передрозгляд і передрозуміння, але в їх розробленні з самих речей забезпечити науковість теми» [18, с. 177-180].

Ці ідеї розвинув Г.-Г. Гадамер в «Істині і методі», шукаючи можливості уберегти від хибного розуміння та утвердження розуміння правильного, зокрема в межах науки: «Кожне правильне витлумачення мусить зрестися довільності осянь та обмеженості непомітних розумових звичок і зосередити увагу на «самих фактах (маємо на увазі в першу чергу осмислені тексти, а вони, у свою чергу, говорять про факти)». Це передбачає наявність смислового руху розуміння й витлумачення, що постає як процесуальна розробка «попереднього начерку» смислу, котрий «зрозуміло, підлягає постійному перегляданню в процесі подальшого заглиблення у смисл тексту» і залежить не лише від твору (тексту), а й від певної системи передзнання (тезаурусу) в інтерпретатора, оскільки «від початку читаємо текст, очікуючи знайти в ньому той чи інший певний смисл» [4, Т. 1, с. 250, 248-249].

В онтологічній герменевтиці переосмислюється роль передсуджень (передумов, передсудів, переддумок), які Просвітництво редукувало до необґрунтованих суджень. Насправді передсуд – це не лише «хибне судження», а й «судження, винесене до остаточної перевірки всіх фактично визначальних моментів». Семантична амбівалентність переддумок не дає змоги апіорно віднести їх ні до сфери хибних, ні до сфери істинних понять.

Науковому пізнанню доречно враховувати наявність у свідомості тлумача передсуджень, але при цьому відрізнати істинні від хибних. Істинні передсудження узгоджуються із багатьма факторами: враховують «іншість» думки, що підлягає витлумаченню, «сприйнятливість» до іншості тексту, небезпеку сліпого дотримання власної переддумки, пам'ятають про те, щоб переддумки інтерпретатора не були випадковістю, щоб вони ґрунтувались на фактах. Загалом «йдеться про те, – зазначає Гадамер, – щоб пам'ятати власні упередження, аби текст проявився у своїй цілковитій іншості й тим самим набув можливості протиставити свою фактичну істину власним переддумкам. Адже хибні переддумки спричинюють хибне розуміння, оскільки в їх основу покладено упереджені антиципації, «непідкріплені фактами». Узагальнюючи, філософ доходить висновку: «... оскільки людський розум надто слабкий, щоб обійтися взагалі без передсудів, щасливий саме той, хто вихований у душі саме істинних передсудів» [4, Т. 1, с. 249-254].

Окреслимо тезаурус (переддосвід) як передструктуру розуміння, що ґрунтується на істинних передсудженнях, підкріплених фактами або ширше – на поняттях, розроблених з самих речей. При цьому він ототожнюється із «герменевтичною ситуацією» як «цілим передумов» [18, с. 265] (передвзяттям, передрозглядом і передрішенням, чи «переднамірами, пересторогами й передбаченнями» [4, Т. 1, с. 248], певною мірою із сенсом, або з «питальним обрієм» [4, Т. 1, с. 362]). Якщо передструктуру розуміння має кожне без винятку тлумачення, а літературний твір справді займає «найпривілейованіше становище щодо тлумачення й завдяки цьому на-

ближається до філософії» [3, с. 127], то з'являється можливість окреслити герменевтичну ситуацію схопленої в сутнісних ознаках поетичної (онтоекзистенціальної) інтерпретації. Аби уникнути загрози можливої однобічності, згідно з методом методологічної верифікації, варто розглянути структуру літературно-герменевтичного переддосвіду на рівні смислових ідей у межах макроструктури літературного твору у двох ненігілістичних (буттєвих, онтоософських) інтерпретаційних системах – класичній та онтологічній герменевтиці.

Існують різні послуги щодо виявлення «сенсу» співприналежності, традиції (як «спільності основоположних передсудів» [4, Т. 1, с. 274]), яка визначає за М. Шлемкевичем тип розуміння кожної «шевченківської людини», яка, безсумнівно, представлена у розвитку у поетичних досвідах В. Симоненка, М. Вінграновського та В. Стуса.

При цьому уже наявне уявлення про цю людину як головного персонажа-інтерпретатора, закорінене в мудрості «своєї хати»: *То буде сон... і нам присниться тато. А тату – ми, стежиною йдучи... А хати – хата, нашої хати – хата під крапелиною хмарини уночі* [2, с. 296]; у власній історичній традиції (істині «високих могил»): *Я вже списався – не створив нічого, / А вже немає слів і вичерпав думки, / І в серце виливаються струмки / Чогось холодного, байдужого, чужого. / І віють втомую намічені дороги, / Зробив лиш крок на них, а вже немає сил. / І дивляться презирливо з могил* [13, с. 261]. З тяжкою думою, «струми важкі» історіотворчих предків: *Білий світе, / чи ти мені наснився ночі глупої, / чи я про тебе пам'ятаю приберег / моїх далеких предків* [15, с. 224].

Це уможливило розгляд тезаурусу з позицій класичної герменевтики як структури передсуджень, утвореної категоріями, звертаючись до світогляду літературної людини у В. Стуса, М. Вінграновського, В. Симоненка, з обережністю сприймаючи припущення М. Гайдеггера про те, що «всі «світогляди» за своєю суттю... належать добі і сфері панування спустошення» [18, с. 120].

Експлікацію слід проводити, опираючись на досвід фундаментально-німецького мислителя, герменевта і літературознавця В. Дільтея, який постійно звертався до онтологічної герменевтики.

Одне фундаментальне дільтейське поняття (а саме одна з «категорій життя») допомагає зрозуміти суб'єкт (людину та націю) на культурно-національному, історичному та психологічному рівнях із одночасним врахуванням цілісності життя. Йдеться про цінність, що виникає, за словами Дільтея, коли «мислення відокремлює від самого предмета сукупність... можливостей афективного впливу на душу і поєднує їх з предметом. Цінність розвиває розуміння, окрім переживань. «Початковим, тим, що дано у досвіді власного життя», є сила, з котрою індивід впливає на нас. Так, поняття цінності може перетворитися на «деяку силу, оскільки воно схоплює те, що в житті роз'єднане, невиразне і мінливе».

При цьому цінності, означені філософом як цілі, мають національний характер, оскільки «процеси, що відбуваються в індивідах», не служать «лише для задоволення самих цих індивідів»: «Всі індивіди, які переслідують власні цілі..., одночасно мають все ж у національному взаємозв'язку місце власного покладання цілі». У цьому місці «вони поводять себе як єдиний суб'єкт», оскільки «реалізують ціль, наказану їм національним взаємозв'язком», водночас усвідомлюючи належність один одному. У національному цілому «формується усвідомлення найвищого для певного часу блага» під впливом загального настрою чи керівництвом великої людини. У «спільному покладанні цілі відчувається взаємоприналежність», і «зовнішні події, долі і дії вимірюються ціллю, яка в цей час є внутрішньою для життя нації». Тому, пише В. Дільтей, «фактом є те, що індивід прагне до національних цілей як до своїх власних, відчуває національні переживання як свої власні, усвідомлює і спогади про них, як про свої власні, ними він сповнений і керований». Водночас переконливо доводиться й аксіологічна хибність позанаціонального поняття вартості – йдеться про так звані загальнолюдські цінності, бо «немає цінностей, які були б значимі для всіх націй» [5, Т. 3, с. 291-293, 337, 336, 343]. Так, як ціль (мета) регулює базові стосунки між людьми і закладає основи автентичних національних свідомості, світогляду і мислення.

Саме «поезія є безпосереднім вираженням життя», а «поетичний твір виражає сенс життя [5, Т. 3, с. 290], це дає змогу осягнути виражені в поезії на рівні смислосмістових концептів цінності «життя нації» як сили, які керують індивідом як національною людиною, і нацією в якості «внутрішньої цінності». Поняття «імператив» поєднує в собі і силу, і здатність керувати, і верифікативний потенціал, і «національний взаємозв'язок».

Загалом імператив найбільшого поширення в гносеологічному дискурсі отримав мабуть, під впливом філософії І. Канта, в етиці якого центральне місце займала відома формула категоричного імперативу: дій так, щоб максима твоєї волі могла стати моральним законом для всіх. Ця максима явно походить від одного з основних наказів християнських: не чини іншому того, чого не бажаєш, щоб чинили тобі. Імператив як ціннісна сила є водночас й основною регулятивною ідеєю (принципом) мислення, й основним елементом світоглядної бази індивіда. Поняття «національний імператив» [8, с. 91-92] доцільно витлумачувати як основоположну національну цінність, усвідомлюючи, що він є категоричним наказом у межах не суто етичних, а загальнонаціональних, тобто у межах «національного взаємозв'язку».

Поетичні досвіди досліджуваних письменників можна вивчати у плані конституювання тезаурусу як художньо вираженої системи національних цінностей як цілей, структурованої національним імперативом як «найвищим благом». При цьому «національний імператив» у поезії розглядається як систематизоване аксіологічне поняття, елементи (структури)

якого співвідносяться із відповідними аспектами, тобто сферами українського національного життя, керуючи ними в сенсі національної незалежності та покладання цілі. Варто враховувати те, що наказовість не завжди виражається лінгвістичним імперативом – наказовим способом дієслова чи спонукальним реченням, основне ідейне навантаження переноситься із сфер форми та змісту безпосередньо у герменевтичну сферу смислу: яке призначення в сенсі культивування національного способу мислення та національного почуття має та чи інша вербальна-ейдологічна структура.

Ліричний герой В. Симоненка здавалося б висловлюється в найособистішому, неспівладному жодному колективному контексті інтимно-моральному плані. Але виявляється, що порушення традиційної моралі призводить до особистісної, родинної, зрештою національної, трагедії:

*Обмивши губи в нарзані чи в каві,
Дожовуючи свіжий бутерброд,
Ви стаєте великі й величаві
І любите Вітчизну і народ.
.....
Ні, ви не блазні, ви не лицеміри –*

*Нікчемного презирства не убить,
І свій народ ви любите без міри,
Коли у міру вигідно любить.
За плату ви закохані в ідею
І зморьки морщите на ситому чолі...
Кому ж ви служите, приручені Антеї,
Відірвані від матері-землі? [13, с. 148].*

Навіть розмовляючи з коханою, герой М. Вінграновського пам'ятає про поневолену Батьківщину як найвищу цінність: *Ні лету літака, ні шурхотіння гуми, / Тут тільки я, тут я і неба тло, / І дума про народ, моя стодумна дума / Навишпиньки заглядає у чоло. / Як міниться усе! І дурень той, хто зміни / Незмінно заміня вчорашнім днем без змін. / Народ в путі. Та він тавра не зніме / Із тих, хто за народ / являв / себе / взамін. / І, відрізаючи живі шматки з народу, / Пророкував народові майбуть. / Та брів народ. Де бродом, де без броду, / Без нас, нетяг, тягнувсь з не бути в буть. / Бо він народ. Бо він глагол життя [2, с. 146].*

Поглиблене імператив героя й протагоніст В. Стуса: *Народе мій, до тебе я ще верну, / як в смерті обернуся до життя. / Своїм стражденним і незлим обличчям / Як син, тобі доземно уклонюсь / і чесно гляну в чесні твої вічі / і в смерті із різним красм поріднюсь [15, с. 206].*

Схожа ситуація й у сфері сімейно-побутового життя, коли йдеться начебто про особисте щастя: *До думи дума доруша / Стобальним, стоглобальним болем / До неба дибиться душа / До думи дума доруша / Стодоли дум – в одну стодолу! / Любов болить! Любов болить. / Доців водневих гробопаді... [2, с. 165].*

Часто зображається сімейний зразок буття української людини, де сім'я постає ще й металогічним вираженням нації й держави: *Буду тебе ждати там, дв вишня біла / Виглядає з саду тихо і несміло, / Де, здається, спокій і нема нічого, / Тільки завмирає, журиється дорога [13, с. 26].*

Ця любов допомагає й героєві В. Стуса в жахливих умовах заслання сформулювати імператив батька як керманича українського родинного «човна»:... *літак прилетить до Жулян / і я почую / найрадісніше й найдивованіше / «таточку» – / щасливий крик дитинчати, / не призвиклого до життєвих перепадів / вогню й морозу, / ночі й дня, / радощів й горя...* [15, с. 104].

В інших творах звучать імперативи суспільно-громадянського та соціального змісту, в яких відбувається суто націоналістичне розширення смислового поняття «патріотизм»: любити свою Батьківщину замало, слід бути відповідальним, тобто турбуватися за неї перед Богом і нащадками: *Болиш? / Боли ж! / Боли, / Бо лине крик / Від можса і до можса Україною / І панський перехняблений язик / Хрипить над нею стомленою слиною* [2, с. 188].

А також утверджується як цінність ідея солідарності між стратумами (класами), ідея братолюбства *Ідоли обслинені, обціловані / Ішли величаві в своїй ході / А поруч вставали некороновані / Корифеї і справжні вожді. / Вставали Коперники і Джорджони, / Шевченко підводив могутнє чоло, / І біля вічного їхнього трону / Лакузи жодного не було* [13, с. 132].

Герой В. Симоненка і М. Вінграновського, як і Т. Шевченка та Є. Маланюка, свою турботу про Батьківщину пов'язує із майбутньою визвольною війною, тому й побратимами для нього можуть бути лише нові покоління борців, для яких характерно: *жодного слова брехні / жодного граму підступства / підлості / хитрощів чи недовір'я / наклепів / В нас не було поміж нами / В нас не було і не буде / Так я кажу / Чи ні / Так я кажу / Чи ні / Я кажу правду / Бо за душею цієї правди / Стоїть Україна* [2, с. 216].

Ці слова мають імперативно-громадянський характер не лише для типу людей-провідників, а й для тих звичайних українців, які усвідомлюють свою належність один одному і включаються у загальнонаціональну справу із **питанням**: *Не прапор – раб, не прапор – порохня / Нам обпожежав душу, товариство / Не встанемо, братове, із коня, / Доки не стане в полі нашім чисто* [2, с. 229].

У поетичних досвідах Л. Костенко, М. Вінграновського, В. Симоненка, В. Стуса неодноразово висловлюється ідея, що стосується мистецької, зокрема літературної, творчості, і виражає ідею мистецтва як охоронця національного життя взагалі та життя кожного українця зокрема: *Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок, / Є тисячі ланів, але один лиш мій. / І що мені робить, коли малий зажинок / Судилося почать на ниві нерясній?* [13, с. 147].

Підтримуючи цю аксіологічну традицію, яка іде від медитації «Підражаніє 11 псалму» Т. Шевченка, герой-поет М. Вінграновського виступає як провідник національного чину:

*Та і тоді не проклинем ми долю,
Не зречемось себе, поранених синів,*

*Коли й побачимо в кривавиці за волю,
Що наш народ вже тереном зацвів* [2, с. 230].

Але: *Опроти всіх народжень і смертей,
постане, рушачи гріхи кайданів,
вістуючи повернення, Антей* [15, с. 158].

Тому В. Симоненко, як і Л. Костенко, неодноразово іронізують з кон'юнктуриників, відокремлюючи справжню художню мету від несправжньої: *Ні, ви не блазні, ви не лицеміри – / Нікчемного презирства не убить, / І свій народ ви любите без міри, / Коли у міру вигідно любить. / За плату ви закохані в ідею / І зморшки морщите на ситому чолі... / Кому ж ви служите, приручені Антей, / Відірвані від матері-землі?* [13, с. 148].

Ці рядки поета В. Симоненка перекликаються з рядками Л. Костенко з поезії «Мимовільний парафраз».

Національне, як фіксуємо у досліджуваних поетичних досвідах, виявляється справжнім критерієм істинності тієї чи іншої пізнавальної ідеї, поняття, категорії. Безнаціональне міркування інтернаціоналістичного чи космополітичного зразка насправді має деструктивну суть, бо приводить, у кінцевому підсумку, до руйнування людини і нації: *Ще видиться: чужий далекий край / і серед степу, де горить калина – / могила. Там ридає Україна / над головою сина: прощай. / І плачуть там, видушуючи з себе / сльозу навмисну, двоє ворогів, / ні України, ні землі, ні неба, / і все хилиться висока тінь / чужого болю* [15, с. 121].

У цих рядках В. Стуса знаходимо пряий перегук з поемою «Тризна» Т. Шевченка у сфері гносеологічній, пізнавальній, філософсько-науковій. Цих двох ворогів, що видушують навмисну сльозу, Т. Шевченко називав «лжепророками», що несуть «полуидеи, полувздор».

Цей імператив конкретизується у сфері історіософській. Оскільки національна людина – це передусім «істота історична» (В. Дільтей), та особливій вартості набуває істинне пізнання минулого: *Минає все, лиш наше не минає, / Одним займаємось, що ставимо свічки, / Та гордо плачемо, та «Заповіт» співаєм, / Співаєм тяжко так, що наче залюбки. / ... / Там Самійло Кішка й Сагайдачний, / Там Небаба чорний і гіркий / І правіці репаногарячі / Козаків над Лугом у віки. / Вони ідуть мені в обличчя / В тій небрежливій глибині, / Де воля волю тихо кличе, / Де море стогне і кигиче, / І зиче децю і мені...* [2, с. 167].

Усвідомлення Батьківщини як «матері» стає основною передумовою розуміння і в героя В. Симоненка та В. Стуса. *Хто ваш народ? Яка у нього доля? / Куди його коріння проросло? / Чиї могили стогнуть серед поля, / Забрівши здичавіло у село? / Хоч раз почуйте, грамотні руїни, / Нікчемні слуги чорного добра, / Як, обіпершись вітрові на спину, / Кричить Тарасова гора: / – Нема на світі України, / Немає другого Дніпра!...* [13, с. 148].

Вириваючи українського реципієнта з полону фальшивої інтернаціональної аксіології, герой В. Симоненка, М. Вінграновського, В. Стуса аще-

лює до прихованої національної історії, цінності герменевтичного розуміння: *І даленіє дальня Україна – / ошукана, оспала, навісна* [15, с. 205].

Тобто треба «історію по золоту читать», як наголошує Л. Костенко у «Скіфській одиссеї».

У поетичних досвідах і В. Симоненка, і М. Вінграновського, і В. Стуса розвивається шевченківський релігійний імператив, висловлений у поемі «Кавказ», як утвердження природної для українця віри у торжество християнської ідеї, що звільняє людину і народ:

...ікона плаче! / Німба в неї вже нема – / Лиш волосся русе, / Полилися справжні сльози / Из очей Ісуса [13, с. 172].

... на покуті нестримно і невтішно / ридав одурений Ісус [13, с. 173].

Нове життя, вітчизну нашу, Бога / Я видумать для радості не міг [2, с. 110].

На цих шалених ста вітрах, / де ні коня, ані дороги / звір'яй свій крок за знаком Бога, / і попри смерть і попри жах [15, с. 298].

Ти чуєш? Серце промовляє – / до тебе Бог заговорив [15, с. 293].

Тип активного християнина глибоко представлений у В. Стуса, як попередньо у Л. Костенко. Це козацькі ватажки, діди і прадіди, а також добрі «пастирі».

Наскрізним для поетів стає також вираження в політичному аспекті національного життя імперативної цінності національно-визвольної боротьби та державності: *Товариш, друг і побратим свободи, / Прапороносець власної судьби, / Безсмертний, слався! Слався, мій народе / Мій гордий, чесний, добрий, молодий!* [2, с. 300].

Для героїв В. Симоненка, М. Вінграновського, В. Стуса визвольна справедлива боротьба є необхідною цінністю – метою і завжди актуальним для поневоленого народу наказом, причому не важливо, спрямований він проти зовнішнього, чужденного чи внутрішнього, свого окупанта. *Ридаю і кричу, гилю себе у груди, / Волосся патраю з сідої голови. / Що можу я, коли дрімають люди? / Що можу я, коли заснули ви?* [13, с. 128].

Коли б не знав, що в тиші тиш / і в п'яті теміні немає / твоєї свічки, що світає / попід безоднею узвиш – / я збожеволів би давно [15, с. 257].

О царство півсерць, півнадій, півпричалів, / півзамірів царство, півзмок і півдуш! / Скрегоче в металі, регоче в металі / остання дорога випробу і скруши / Ламка і витка всеспадна вседорога / Дорога до Бога – ламка і витка [15, с. 277].

Не важливо також, ідеться про імперські пута суто політичні, економічні чи духовні, культурні. Головне, що боротьба повинна привести до власної національної держави. Оскільки тільки національна держава повноцінно і на всіх рівнях захищає націю та її буття, тільки у цій символічній «хаті» народ стає повновартісним господарем своєї долі на своїй власній землі:

Я долю тепер не мину і твою – / жду тебе, парубче, у батьківській хаті, / у твоєму ріднім краю [13, с. 222].

Прощальний час надій прощальних! / Ми тут. Ми є. Ми – всі. Ми – гурт. / Єднаймося! Ми той є ґрунт / Подій майбутніх, вирішальних [2, с. 191].

Вітчизно, Матере, Жоно! / Недоля ця, коли б не ти, / мене косою підкосила, / а ти всі крила розкрилила / і на екрані самоти / до мене крізь віки летіла [15, с. 257].

Але найбільше націоцентричних доктрин є у «Берестечку» Л. Костенко. Проте націоцентрична концепція ліричного героя зі «Сну» («Гори мої високії») Т. Шевченка, що може бути концептуальним знаменником всіх окреслених моментів, так і залишилася неперевершеним зразком для наслідування у сфері практичної суспільної діяльності й у сфері мислення українця: все, що йде на користь нації – добро, а що шкодить – зло. Перекодування шевченкового імперативу є у І. Франка: «Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити своє змагання до панування одної нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими «вселюдськими фразами покрити своє духове відчуження від рідної нації» [17, с. 284].

Варто наголосити на іманентно-націотворчому характері цього імперативу, який визначає тут-буття кожного незмаргіналізованого українця.

Націоцентрична актуалізація як свідчення перманентної актуальності аксіологічної та світоглядної художніх систем, орієнтованих на Т. Шевченка, його українотворчого способу мислення актуальна сьогодні, як ніколи. Тому актуальними є його десять національних заповідів-наказів, адресованих українцям усіх часів: «Не сподівайтесь на щастя поза своєю хатою, поза своєю матір'ю», «Остерігайтеся московських обіймів», «Знайте, що найбільше зло Україні – в її «байстрятах», у горе-провідниках», «Не давайте волі лихим силам, які руйнують Україну зсередини», «Не кривдіть «найменшого брата», «Не мовчіть, коли вас принижують», «Не заздріть багатим», «Дорожіть волею» і «Вірте в свою будущину – всупереч безнадії вірте», «Возлюбіть Україну» [11, с. 10-20].

Відповідно до шевченківського загальнонаціонального імперативу звучать імперативи і його духовних спадкоємців, утвердження основної національної мети, основного надзавдання, надвартості для будь-якого, а особливо для поневоленого, народу в колоніальних обставинах «життя серед смерті» (С. Андрусів). Іде мова про утвердження ідеї національності (В. Дільтей) чи національної ідеї.

Забудьмо все у цю священну мить. / Забудьмо наші розбрати і чвари. / Я вас веду – і воля нам горить, / Вона горить нам вічно, як Стожари. /... Забіліли сніги мої чорні, / Засміялась душа молода: / Вороженьки стоять видзигорні, / Вороженьки стоять, як вода [2, с. 229].

Тому й герой В. Стуса, заперечуючи провідний «імператив імперії», – пристрасно проголошує у медитації-інвективі «Кривокрилий птах: коро-

тке» – рідне, довге – що чужинне / Спробуй – спекайся мороки / за край-віту – Україна! / Сонце, сонце утікає, / зизооке і зловісне / в безпуть рину-ла / колія! О, рідний краю! [15, с. 238].

Слідом за Т. Шевченком, який зумів створити новий тип українсько-го світогляду та нової української філософської (націософської) системи, системи національної ідеї шляхом використання національного імперативу як регулятивної мислетворчої ідеї, ішли і його духовні спадкоємці, продо-вжуючи «подальшу еволюцію українського націоналізму» [10, с. 188].

У цій своїй якості національний імператив є прямим аксіологічним відповідником національної ідеї, що має культуроносні, культуротворчі, культурозахисні та культуроінтерпретуючі потенції.

З'являється можливість класично-герменевтичного обґрунтування через інтерпретацію поезії Т. Шевченка і його послідовників створення но-вого типу української людини на базі структур її мислення. З позицій кла-сичної герменевтики В. Дільтея, якщо розглядати «життя нації» – як відпо-відник національної екзистенції, а як передсудження – розглядати цінності і цілі, стає очевидно, що саме національний імператив як основна цін-ність/сєнс національного життя зумовлює постання націоцентричного, на-ціонально-екзистенціального тезаурусу герменевтичного мислення.

Очевидною є також суголосність національного імперативу з онто-логічною герменевтикою, якщо звернути увагу на певний імперативний характер основи гайдегерівської національної істини (свободи як буттєво-го «послуху»), а також твореної у мистецтві неприхованості, яку оберіга-ють у межах історично здійснюваного тут-буття народу творці й охоронці.

Список використаних джерел

1. Бофре Ж. О християнської філософії / Ж. Бофре // Жильсон Э. Избранное: Христианская философия / [пер. с франц. и англ.] – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. – С. 675
2. Вінграновський М. Вибрані твори: у 3 т. / М. Вінграновський; [вступна стаття Т. Салиги]. – Тернопіль: Богдан, 2004. –Т. 1: Поезії. — 400 с. – (Серія «Маєстат слова»).
3. Гадамер Г. Г. Герменевтика і поетика: Вибрані твори / Г. Г. Гадамер; [пер. з нім]. – К.: Юніверс, 2001. – С.191.
4. Гадамер Г. Г. Істина і метод / Г. Г. Гадамер; [пер. з нім]. – К.: Юніверс, 2000. – Т. I-II.
5. Дильтей В. План продовження к построению исторического мира в науках о духе // Дильтей В. Собрание сочинений: В 6-ти т. / [под ред. А. В. Михайлова и Н. С. Плотникова]; [пер. с нем. под ред. В. А. Куренного]. – М.: Три квадрата, 2004. – 540 с.
6. Еко У. Інтерпретація та історія // Еко У. Маятник Фуко; Інтерпретація і надінтерпретація / У. Еко, Р. Рорті, Д. Кулер. – К.: Брук. Ровз. – Львів: Літопис, 1998. – С. 648.
7. Іванишин П. В. Національно-екзистенціальна інтерпретація (Основні теоретичні та прагматичні аспекти): монографія / П. В. Іванишин. – Дрогобич: В. Ф. «Відродження», 2005. – С. 11-55.
8. Іванишин П. Поезія Петра Окунця... // Іванишин П. Вульгарний «неоміфологізм»... від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка. – Дрогобич: В. Ф. «Відродження», 2001. – С. 91-92.
9. Костенко Л. Вибране / Ліна Костенко. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.

10. Луцький Ю. Між Гоголем і Шевченком / Ю. Луцький; [ред. рада: В. О. Шевчук та інші]; [вст. ст. М. Рябчука: Худож.-оформлювач серії І. М. Гаврилук]. – К.: Час, 1998. – С. 188.
11. Панченко В. «Злії діти» Тараса Шевченка і десять його заповідей 1845 року // Панченко В. Ох, Україно... – К., 2004. – С.10-20.
12. Панченко В. Поема Л. Костенко «Скіфська Одиссея» полеміка з Олександром Блоком // Поезія Ліни Костенко, в часах перехідних і вічних: Матеріали круглого столу / [ред. упор. Т. В. Шаповаленко]. – К.: Вид. дім «Кисво-Могилянська академія», 2005. – С. 22.
13. Симоненко В. Ти знаєш, що ти – людина: Вірші, сонети, поеми, казки, байки / Василь Симоненко. – К.: Наук. думка, 2001. – 294 с.
14. Сміт Е.-Д. Національна ідентичність / Е.-Д. Сміт. – К.: Основи, 1994. – С.149, 176.
15. Стус В.. Палімпсест: Вибране / Василь Стус. – К.: Факт, 2003. – 432 с.
16. Унамуно М. де. О трагическом чувстве жизни / М. Унамуно; [пер с исп., вст. ст. и коммент. Е. В. Гараджа]. – К.: Символ, 1996. – С. 284-285.
17. Франко І. Поза межами можливого // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. – К.: Наук. думка, 1984. – Т. 41. – С. 284.
18. Хайдеггер М. Бытие и время: Пер. с нем. В. В. Бибихина / М. Хайдеггер. – Харьков: Фолио, 2003. – 645с.

І. О. Талаш,
канд. філол. наук, викладач,
Криворізький державний педагогічний університет

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК ПОКАЗНИК РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ

У статті зроблено спробу встановити взаємозв'язок і взаємозумовленість між рівнем сформованості культури мовлення студентів і ступенем вияву їх етнічної ідентичності.

В статтє осуцествлена попытка установаць взаимосвязь и взаимозависимость между уровнем сформированности культуры речи студентов и степенью выраженности их этнической идентичности.

Realize attempt fixing relation between level forming culture of speech students and degree expressing their of ethic's identification in the article.

У всі часи актуальною була проблема збереження чистоти, багатства рідної мови, адже вважалося, що мова є своєрідним культурним кодом, духом народу, найважливішим етнодиференціюючим й етноформуючим чинником, вербалізованим інтелектом як народу, нації, так і окремої особистості, в якому втілена система засобів мислення. Тому тенденції до зниження мовної культури сприймаються ученими як тривожний знак духовного занепаду етнічної чи національної спільноти, а процеси асиміляції розцінюються як небажане явище, що може призвести до зникнення однієї з мов. Ці тривожні тенденції спостерігаються протягом майже дев'ятнадцяти років серед носіїв української мови. На думку учених-